

17 Eylül

İşçi Sınıfı Tarihi, Bir Tarihsel Kategori Olarak Sınıf

STS210/21H991 Tartışma Makalesi: E.P. Thomson ve İşçi Sınıfı Tarihi

Peter C. Perdue

Arts and Humanities Citation Index'e göre E.P. Thompson'un *İşçi Sınıfının Oluşumu* (1963) kitabı en çok atıfta bulunulan kitaplar listesinde ikinci sıradadır. (Birinci sırada ne var tahmin edin? İpucu: İngilizce yazılmamıştı; birçok insan bunu tarih olarak bile görmüyor). Bu onun inanılmaz etkisinin bir göstergesidir.

İşçi sınıfının tarihi uzun zamandır var olan bir alan, aslında nerdeyse Endüstri Devrimiyle beraber başlıyor. Ampirik çalışmalar arttı ve Engels'in *İngilterede İşçi Sınıfının Oluşum Koşulları* için kullandığı o meşhur İngiliz parlamentosuna ait mavi kaplı kitapları (parlamento kayıtlarını içerir) ortaya çıkarttı. Sanayileşmeye doğru büyük bir değişim içindeyken şehirlerdeki yoksulluk ve umutsuzluk başından beri ekonomist, yazar ve tarihçilerin ilgisini çekti. (Himmelfarb) İngiltere'deki işçi sınıfının çalışılması ise başından beri endüstriyel kapitalizme biçtiğiniz değerle yakından ilintili oldukça politik bir konuydu. Alandaki klasik sorular hala güncelliğini koruyor: bu yaşam standardı, sendika ve işçi sınıfının siyasi partilerinin organizasyonu, ve sosyalizm veya komünizmin neden birçok ülkeye gelip/gelmediğinin tartışmasını içeriyor.

Max Weber bu alana 1904'te yazdığı *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* kitabı ile oldukça güçlü bir kuram sundu. Bundan beridir de dini inançlar, özellikle Protestanlık ve kapitalizmin yükselmesi arasındaki ilişki şiddetli tartışmalara neden oldu. Başlangıçta herkes Protestanlığın, özellikle de Kalvinizmin, Kuzey Avrupa'yı kapitalist ekonomi dinamizmine iten özel bir nitelik olduğunu düşündü. Şimdi İtalya'nın kişi başı geliri İngiltere'den daha yüksek olunca ve Japonya (1990'lara kadar), Tayvan ve Hong Kong yükselirken din ve ekonomik yükseliş arasında bir bağ görenlerin daha yaratıcı olmaları gerekiyor. Mesela bazıları Konfüçyüscülüğü Protestanlığın yerine koyuyor, bence oldukça şüpheli. (Ama oldukça incelikli bir tartışma için bkz. Robert Bellah, *Tokugawa Döneminde Din*).

Bu çizgideki tartışmalara E. P. Thompson nasıl katkıda bulundu? En önemlisi sınıf kavramını bir 'şey' olarak değil de bir süreç olarak yeniden tanımladı: dolayısıyla da işçi sınıfının oluşumu, yani çalışanların pasif bir şekilde kişisel olmayan teknolojik gelişmelere teslim

oldukları bir durum olmak yerine insan topluluklarının aktif ilişkileri içinde var olan bir süreç. Marx da aynı görüşteydi, ancak daha mekanik ve naturalistik kuramların itibar gördüğü 19. yüzyıl sonunda Marksist analizdeki bu aktif unsur kayboldu – Engels bundan kısmen sorumludur. Thompson’un kültür üzerine vurgusu, sayısal ortamalara karşı olan tutumu, zengin ve güçlü detay kullanımı, farklı kolektivitelerin bir işareti olarak gördüğü kişisel deneyime verdiği önem – bunların hepsi onun soyutlaştırılmış ekonomik süreçlerden uzaklaşıp gündelik hayatın endüstrileşmesinde insan gerçeğine yaklaştığını gösteriyor.

Kitabın kendisi bir canavar, ancak bir planlı yapısı var, aslında oldukça da Annalist bir yapı. İlk bölüm çevreyle ilgili: coğrafik olarak değil de işçilerin yeni deneyimlerini hangi kültürel miras çerçevesinde yorumladıklarına dair. Puritanizm ve dinsel muhalif gruplar, ‘Norman Yoke’ kuramı [Anglo-Sakson kurumlarının Normanların gelmesine kadar demokratik olduğu savunusu ç.n.], Thomas Paine’in radikalizmi, ‘Özgür-doğmuş İngilizlerin’ Magna Carta ve 1688 tarafından güvence altına alınmış haklarının savunusu, 18. yüzyılın boyun eğmez Londra kalabalığının deneyimleri, 19. yüzyılın karanlık, şeytani değirmenleri/tezgahlarına göğüs germe repertuarlarını hazırladı. İkinci bölüm kültürel konjonktüre bakıyor: bu yarım yüzyıllık süredeki kolektif deneyimler, şehir ve kırsal alan ilişkileri, yeni çıkan dinler, toplum/cemiyet ritüelleri/adetleri. Üçüncü bölüm ise geleneksel siyasi biyografik anlatıları içeriyor.

Thompson eski anlatılara yeni ne ekliyor? Tabii ki o çok iyi bir tartışmacı ve genellikle de katı duruşlara uzak duruyor. Onun nerde durduğunu hep biliyorsunuz. Yaşam standardı tartışmasında pozitif duruşu bir Soğuk Savaş ideolojisi olarak kınıyor. Sert ampirik Clapham’a karşı biraz daha ılımlı dursa da Ashton, Hayek ve Hartwell’i parçalara ayırıp sayısal ortalamalar ne derse desin (ki bu bile çok yüksek değil) kişisel deneyimlerin çok farklı olduğunu ve sonuç olarak da zaten felaket anlayışının sayıların dediklerinden daha fazla önemli olduğunu söylüyor. Thompson açıkça bu sayı toplayıcıların karşısından daha humanist ve yaşanmışlıkların tarafında. Ama bir güçlü istatistiksel yönü var: maaş ve tüketim hesaplarının çoğu bu dönemde endüstriyel işgücünde aşırı bir güvensizlik olduğuna izin vermiyor. Bizim kullandığımız anlamda işsizlik bu döneme uygulanamaz çünkü nerdeyse herkes yıl içinde birkaç ay işsizdi. Alex Keyssar’ın kitabı bunu 19. yüzyılda Massachusetts’le ilgili sağlam istatistiklerinde açıkça gösteriyor. Thompson’un asıl düşmanı ise aslen Blake’in dediği gibi ‘düşüncenin karanlık şeytani değirmenleri’ [vahşi kapitalizm, ç.n.]. Bunlardan en sinsi olanı faydacılık (Utilitarianizm), fabrika sahiplerinin ve onların entellektüel uşaklarının tutku, keyif ve dinlenmeyi en maksimum üretimi elde edebilmek için fabrika dışına atmaya

çalışmalarıdır. Marx *Das Kapital*'de Andrew Ure'ı üreticilerin en canî temsilcisi olarak alıntılanmaya bayılıyordu ve Thompson da kitabında bundan oldukça yararlanıyor. İş disiplini, öncelikle insan zamanının kontrol edilmesi fabrika pratiğindeki başlıca yenilikti, gerçekte buhar gücü ve makinelerden daha önemliydi. Sidney Pollard'ın eseri şimdilerde işletme bölümlerinde her yerde öğretilen modern işletme ideolojilerinin ortaya çıkışıyla ilgili detaylı bir çalışmadır. Herbert Gutman da Thompson gibi Amerika Birleşik Devletleri'nde zaman disiplininin önemini ayrı bir makalede işliyor. David Noble ve Shoshana Zuboff ise daha yakın zamanlardaki çalışmaları ile sayısal ve bilgisayarlı kontrol sistemlerin insanların çalışma zamanlarının küçük dilimlerini daha da fazla kontrol altına aldıklarını ve nasıl da eski fabrika denetleyicilerinin daha etkin ve sinsice olduğunu ortaya koyuyorlar.

Metodizm [18-19yy Protestan akımı ç.n.] neden bu kadar kötü alınıyor Thompson tarafından? Dönemin diğer korkunçluklarını düşününce bu gerçekten en kötü özelliklerinden biri miydi? Thompson'a göre bunun bir *betes noirs* (kara mahluk) olması Elie Halevy'nin bahsettiği Metodizm İngiltere'yi (korkunç) bir Fransa benzeri devrimden koruduğu fikridir ki aslında Thompson böyle adlandırarak Halevy'nin haklı olduğunu da kabul etmiş oluyor. Ancak Thompson birçok işçinin bu coşkulu dini patlamalarda bir teselli bulduklarını da kabul ediyor. Gerçekten de 'psşik masturbasyon' dan başka birşey değil miydi bu? Onların bu deneyimini istediğimiz devrime yol açmasa da geçerliliğini kabul etmemiz gerekmez mi? Biz kimiz ki onların bunun yerine birer devrimci sosyalist olmaları gerektiğini söyleyeceğiz? Bence Thompson burada eylemci/militan tuzağına düşüyor. İnsanların anladıkları bağlamlarda seçimler yaptığına yeterince itibar etmiyor. Marx ve diğer kıta Avrupasından sosyalistler de İngiliz işçi sınıfının küçük burjuva ve büyük ölçüde dine dayalı vicdanlarından dolayı hayal kırıklıkları vardı.

Diğer taraftan Thompson kıta Avrupasının gündelik deneyimlerden uzak soyut kuramcılığı ile karşılaştığında da oldukça İngiliz bir tavır sergiliyor. Birçok hararetli tartışmada (*The Poverty of Theory* gibi) 1970'lerde bazı İngiliz Yeni Solun (özellikle Perry Anderson) etkilendiği moda olan Fransız Marksist yapısalcılığına karşı çıktı. Thompson Althusser'i Marksist metinlerden dogmatik soyutlamalar alıp bunları hiç deneyimlemediği bir proletaryanın üzerinde uygulamaya çalışmasından dolayı yerden yere vurdu. O her zaman canlı ve kanlı bir ampirisizmi skolastisizme karşı savundu.

Thompson'u eleştirenlerin sayısı oldukça fazla ve her taraftan geliyor. Kıta Avrupası Marksistleri onun kurama ilgisizliğini veya onların Marksist anlayışlarından sapmasını eleştiriyor. Britanya solunun içinden, Perry Anderson saygılı fakat eleştirel bir biçimde,

Thompson'un kuramı ve kıta Avrupasını dahil etmeyişinden kaynaklanan hataları açığa çıkartıyor. Burjuva tarafında ise başka tarihçiler orta ve üst sınıflara odaklanıyorlar (David Cannadine, Harold Perkin, Neil Macfarlane, F. M. L. Thompson). Bunlar İngiliz işçi sınıfının oluşumunu hiç de önemli bulmuyorlar, hatta 1832 tarafından oluştuğunu bile red edebilirler. Onun yerine İngiliz bireysellik, tüketim toplumunun ortaya çıkışı ve göreceli olarak sınıf ilişkilerinin uzlaştırıcı karakteri onların ilgisini çeken noktalar. Cannadine ve Thompson'un gibi birbirlerine karşı saldırgan hazır cevaplardan paçanızı kurtarabilmeniz için gerçekten de bir İngiliz olmanız gerekiyor (NYRB 11/21/91; 12/19/91). Biz taşralılar dili yeterince iyi kullanmayı beceremiyoruz buralarda! Bu arada feministler de onun peşini bırakmıyor artık (John Scott). Ancak bu tartışmaların hepsi Thompson'un eserinin nasıl kalıcı bir önemi olduğunun bir kanıtıdır.

Linda Colley'in Büyük Britanya halkının oluşumu üzerine yazdığı muhteşem çalışması, *Britons* Thompson'un ana unsurlarından birçoğunu zayıflatsa da ona karşı saygılı. (Thompson'da surat assa da onun eserine saygı duyuyor. Bkz. *Dissent*'deki Colley değerlendirmesi.) Colley'in üzerinde durduğu nokta Britanyalıları ayıran değil onları birbirine bağlayan unsurlar. Büyük Britanya 18. yüzyılda her birinin diğeriyle alay ettiği dört farklı milletten oluşuyordu: İngiliz, Gallerli, İskoç ve İrlandalı (örnek olarak Shakespeare'in *Beşinci Henry*'sine bakın). Fakat Fransız istilası tehdidi ile karşılaştıklarında ise hepsi biraraya geliyor. Colley birçok Britanyalının, gerek orta gerekse işçi sınıfı olsun, gerçek bir askeri tehdit olduğunda Napolyon'a karşı savaşmak için milis kuvvetlerine gönüllü yazıldıklarını belirtiyor. Aynı zamanda Thompson'un delillerinin kaynağı olan Yorkshire'un da en çok cadılık ve muhaliflerin çıktığı bölge olduğunu vurguluyor. Acaba Thompson sınıf memnuniyetsizliğini kaynaklarını seçtiği bölge yüzünden mi abarttı? Diğer taraftan Colley işçi sınıfının ulusu kurtarmak için ortaya çıktıklarında bunun karşılığında politik haklar istediklerini ve aristokrasinin de bunu 1832 Reform Kanunu çerçevesinde kabul ettiğini söylüyor. İngiltere'nin 'gerçek' bir Marksist devrimi olmasa bile oldukça üstü örtülü gerginlik ve meşru bir devrim korkusu vardı ve bunlar 19. yüzyılın reform programlarının güdücüsü oldu.

Referanslar

Anderson, Perry, *Arguments within English Marxism* (London, 1980); Gutman, Herbert, *Work, Culture, and Society in Industrializing America* (New York, 1976); Himmelfarb, Gertrude, *The Idea of Poverty: England in the Industrial Age* (New York, 1984)

Keyssar, Alex, *Out of Work: The First Century of Unemployment in Massachusetts* (Cambridge, 1986).

Noble, David F., *America by design : science, technology, and the rise of corporate capitalism* (New York, 1977).

Pollard, Sidney, *The Genesis of Modern Management* (Cambridge: Harvard, 1963).

Thompson, E.P., "Time, Work-Discipline, and Industrial Capitalism", *Customs in Common: Studies in Traditional Popular Culture*, (London: 1991); Zuboff, Shoshana, *In the Age of the Smart Machine: The Future of Work and Power* (New York, 1988).